

Perusopetuksen oppimistulokset, mahdollisuuksien tasa-arvo ja rahoitus

Katri Vataja
Toimitusjohtaja

Maria Isoaho, Oona Palosaari, Eija Viitala,
Helmi Heinonen

9.4.2026

itla

Edistämme ja tuemme Suomessa asuvien lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvointia, yhdenvertaisuutta ja asemaa sekä hyvää tulevaisuutta.

Tutkimuksen fokus

- Tutkimus osoittaa, että perusopetuksen oppimistulokset ovat pitkällä aikavälillä heikentyneet ja että koulutuspolut eriytyvät edelleen vahvasti sukupuolen, perhetaustan ja asuinalueen mukaan.
- Tutkimus nostaa esiin vakavan ongelman: perusopetuksen arviointia ja kehittämistä ei nykyisellä tietopohjalla pystytä tekemään riittävän luotettavasti, pitkäjänteisesti eikä yhdenvertaisuuden näkökulmasta riittävällä tavalla.

Itlan huomioita tutkimuksen tuloksiin ja esitettyihin suosituksiin

Suosituksien myönteisiä piirteitä Itlan tehtäväkentän näkökulmasta

- Perusopetuksen kehittäminen edellyttää nykyistä vahvempaa tietopohjaa, jotta lasten ja nuorten hyvinvointia ja yhdenvertaisuutta voidaan seurata ja *vahvistaa* pitkäjänteisesti.
- Tunnistetaan alueiden ja koulujen väliset erot. Lasten mahdollisuudet eivät saa riippua liikaa asuinpaikasta tai siitä, millaisen koulun piiriin he sattuvat.
- Pitkäkestoisen, monitieteisen ja hallinnonalat ylittävän tietopohjan rakentaminen. Lasten arki ei jakaudu hallinnollisiin silloihin.
- Tunnistettu tarve luoda pohjaa yhdenvertaisemman arvioinnin kehittämiseksi.

Arvioinnin yhdenvertaisuus on keskeinen kehittämiskohde

- Itla pitää tärkeänä, että Suomessa kehitetään **järjestelmä ja/tai arviointikäytännöt**, jotka mittaavat luotettavasti oppilaan osaamista ja kehittymistä.
- Lähtökohtana tulee olla, että arviointi, kuten myös muu tiedonkeruu, vahvistaa lasten ja nuorten yhdenvertaisuutta.
- Arvioinnilla on merkitystä paitsi jatko-opintomahdollisuuksien, myös oppilaan itsetunnon, pärjäävyyden kokemuksen ja tulevaisuudenuskon kannalta.

Hyvinvoiva mieli oppii ja oppiminen vahvistaa hyvinvointia

- Oppimistulosten tarkastelu ilman tietoa lasten ja nuorten hyvinvoinnista, kouluyhteisön toimivuudesta ja osallisuuden kokemuksesta jää kuitenkin väistämättä puutteelliseksi.
- Koulun ilmapiiri, johtaminen, turvallisuus, vuorovaikutus, kuulumisen tunne ja aikuisten kyky kohdata lapset ja nuoret vaikuttavat olennaisesti oppimiseen.
- **Oppimistulosten ohella myös oppilaiden hyvinvointi on tärkeää nostaa osaksi tarkastelua ja kehittämistä. Hyvinvoinnin, kouluun kiinnittymisen, turvallisuuden tunteen ja osallisuuden mittaaminen vaatii kuitenkin huolellista kehittämistä.**

Lait ja asetukset tukemassa koulujen mielenterveystyötä

- Monet lait, kuten perusopetuslaki, oppilas- ja opiskelijahuoltolaki, kuntalaki, terveydenhuoltolaki, sosiaalihuoltolaki ja lastensuojelulaki, **velvoittavat huolehtimaan lasten ja nuorten hyvinvoinnista ja mielenterveydestä.**
- Perusopetuslaki (682/1998) korostaa lapsen etua sekä oppilaan oikeutta **turvalliseen opiskeluympäristöön ja osallisuuteen.** Se velvoittaa kouluja järjestämään toimintaa, joka **ehkäisee syrjäytymistä ja edistää oppilaiden psykososiaalista toimintaa, sekä järjestämään oppilaille opiskeluhuoltopalveluita opetussuunnitelman mukaisella tavalla.**
- Terveydenhuoltolaki määrittää (1326/2010) hyvinvointialueen ja kunnan viranomaisten yhteiseksi tehtäväksi kehittää elinolosuhteita niin, että ne vahvistavat mielenterveyttä suojaavia tekijöitä ja ehkäisevät ennalta mielenterveyden häiriöiden syntyä. **Laissa annetaan toimintaohjeita, joilla edistetään ja seurataan turvallisuutta sekä kouluyhteisön hyvinvointia sekä oppilaan kasvua ja kehitystä sekä terveyttä ja hyvinvointia, mukaan lukien mielenterveyden arviointi.**

Tarvitaan laajempi ymmärrys perhetaustasta

- Siirtymät toiselle asteelle eriytyvät edelleen vahvasti **sukupuolen, perhetaustan ja alueen** mukaan. Koulutusjärjestelmän tulisi **tasata lähtökohtien eroja**, ei heijastaa tai vahvistaa niitä.
- **Perhetaustan käsite jää liian kapeaksi.** Pelkkä sosioekonominen asema ei riitä kuvaamaan niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat lapsen oppimiseen ja koulutuspolkuun. Oppimiseen ja koulutuspolkuihin vaikuttavat myös esimerkiksi
 - perheen kuormittunut elämäntilanne
 - vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmat
 - ero- ja kriisitilanteet
 - köyhyys, väkivallan kokemukset
 - tunnistamattomat neuropsykiatriset oireet
- **Kasautuvat haitalliset lapsuudenkokemukset (ACE)** voivat heikentää oppimista ja koulumenestystä, hyvinvointia ja myöhempää kiinnittymistä koulutukseen ja työelämään.
- Jatkovalmistelussa tarvitaan **laajempi ymmärrys perhetaustasta**, jotta voidaan tunnistaa eriarvoisuuden juurisyytä, ei vain sen seurauksia.

Sukupuolierot edellyttävät perusteellisempaa tarkastelua

- Tutkimuksessa tunnistetaan sukupuolten välisiä eroja, mutta pelkkä eroavaisuuksien toteaminen ei riitä.
- **On tärkeää selvittää tarkemmin, mistä erot syntyvät, miten ne liittyvät kehitysvaiheisiin, koulun toimintatapoihin, arviointiin, kouluyhteisön odotuksiin ja tukirakenteisiin sekä siihen, miten nuoria ohjataan ja kannustetaan jatko-opintoihin.**
- Esimerkiksi poikien haasteet yläkouluvaiheessa voivat liittyä kehitysvaiheisiin, koulun toimintakulttuuriin, tuen puutteeseen tai siihen, että heitä ei tavoiteta riittävän varhain. Vastaavasti on tunnistettava, ettei tyttöjen parempi koulumenestys automaattisesti tarkoita parempaa hyvinvointia.

Tutkimuksen perusteella perhetausta vaikutus näyttää olevan edelleen hyvin suuri, vaikka Suomessa on oppilas- ja opiskeluhuoltolaki, oppivelvollisuus 18 ikävuoteen asti sekä useita lainsäädännöllisiä rakenteita, joiden pitäisi tasata kasvuympäristöistä johtuvia eroja.

Tämä herättää kysymyksen siitä, toteutuvatko nämä oikeudet ja lainsäädäntö käytännössä yhdenvertaisesti ja samalla tavalla eri alueilla?

Pilotit ja kokeilut keinoina luoda parempaa "Suomen mallia"

- **Arvioidaan uudistusten vaikutuksia laaja-alaisesti ja monitieteisesti:** hyödyt, kuormitus, eettiset riskit, vaikutukset eriarvoisuuteen ja segregatioon.
- **Arvioidaan kattavasti lapsi- ja nuorivaikutukset** – kokonaisvaltainen hyvinvointi, myös ei-toivotut ja ennakoimattomat vaikutukset
- **Huomioidaan erilaiset koulut ja toimintakulttuurit.** Alueellisissa piloteissa tärkeää huomioida esimerkiksi se, saavatko nuoret oikea-aikaisesti apua hyvinvoinnin haasteisiin, mielenterveysongelmiin tai kuormittuneisiin perhetilanteisiin vai jäävätkö he ilman opiskeluhuollon ja muiden palvelujen tukea.
- Kerättävä tiedot niin, että opettajien kuormitus vähenee ja koulu saa palautteen, joka auttaa arjessa.
- **Yhteiskehitetään** oppilaiden, kouluyhteisön ja huoltajien kanssa – mittarit ja toimet ymmärrettäviksi ja hyväksyttäväksi
- **Huolehditaan eettisyydestä ja ehkäistään segregatiota:** ei ranking-listoja, vahvat tietosuoja-rajaukset, selkeä käyttötarkoitus.

Kouluyhteisön ja koulun johtamisen vaikutusten tunnistaminen

- Tiedonkeruun ja arvioinnin tulisi tukea koulun sisäistä arviointia, yhteisöllistä kehittämistä ja tiedolla johtamista.
- Kouluyhteisön johtaminen, toimintakulttuuri, henkilöstön yhteistyö, turvallinen ilmapiiri sekä koulun kyky toimia yhteisönä vaikuttavat lasten ja nuorten kokemuksiin sekä oppimistuloksiin.
- Opettajat toimivat Suomessa suurella autonomialla, mikä on vahvuus, mutta samalla he voivat jäädä yksin vaativien tilanteiden kanssa.

Koulun ja kodin sekä monialaisen yhteistyön merkitys

- Koulutuksen kehittämisessä on tärkeää kiinnittää huomiota koulun ja kodin väliseen yhteistyöhön.
- **Oppilaan oppimisen edellytykset eivät rakennu vain koulun sisällä.** Palvelujärjestelmän toimivuus, opiskeluhuollon saatavuus, perheen saama tuki sekä mahdollisuus oikea-aikaiseen apuun vaikuttavat ratkaisevasti siihen, miten lapsi tai nuori kykenee osallistumaan koulunkäyntiin ja hyödyntämään opetusta.
- Perhekohtaisesti tähän voi liittyä myös monialaista yhteistyötä sivistystoimen, sosiaalitoimen ja terveydenhuollon välillä.

Koulupoissaolot osaksi tietopohjaa

- Koulupoissaoloja on seurattu lakisääteisesti 1.8.2023 alkaen.
- Oppiakseen lapsen ja nuoren on oltava koulussa. Siksi on ongelmallista, että poissaoloihin kiinnitetään tutkimuksessa vain vähän huomiota.
- Koulupudokkuus ja koulutuksen ulkopuolelle jäävät nuoret puuttuvat tutkimuksesta lähes kokonaan. Tämä on merkittävä puute, koska juuri tämä ryhmä on myöhemmän syrjäytymisen näkökulmasta erityisen tärkeä.
- **Datainfrastruktuurin kehittämisessä poissaolot olisi huomioitava keskeisenä osana oppimistulosten, koulutuspolkujen ja tuen tarpeiden arviointia.**
- Poissaolot voivat olla varhainen merkki pahoinvoinnista, oppimisen vaikeuksista, perhetilanteen kuormituksesta tai puutteellisesta tuesta.

Haavoittuvimmassa asemassa olevat lapset puuttuvat tarkastelusta

- Tutkimuksessa ei tarkastella riittävästi kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevia lapsia ja nuoria.
- Erityisen tärkeää olisi huomioida ne nuoret, jotka siirtyvät peruskoulun jälkeen TUVA-koulutukseen, jäävät kokonaan koulutuksen ulkopuolelle tai opiskelevat sairaalakouluissa tai koulukodeissa.
- Näiden ryhmien opetuksen järjestäminen poikkeaa monin tavoin tavanomaisesta, ja heillä on kasautuneiden ongelmien vuoksi muuta suurempi riski syrjäytyä myöhemmin koulutuksesta, työelämästä ja yhteiskunnallisesta osallisuudesta. **Tähän ryhmään kohdistuva tietopohja on välttämätön, kun tavoitteena on, ettei yhtään nuorta menetetä.**

Tarvitaan laaja-alaisempi käsitys ja tieto resursseista

- Olennaista, miten laajasti koulutuksen panokset ymmärretään.
- Koulutukseen käytetyt resurssit eivät ole vain opetuksen tai koulun resursseja. Niihin kuuluvat myös opiskeluhuollon resurssit, lasten ja nuorten palvelujen saatavuus, psykososiaalinen tuki sekä perheiden kokonaistilanteen huomioiminen.
- Jos tavoitteena on arvioida, käytetäänkö resursseja oikein, tarkastelun on ulotuttava myös näihin tekijöihin sekä *siihen miten resursseja käytetään, esimerkkinä tutkitusti vaikuttavat psykososiaaliset menetelmät.*

Opiskeluhuollon resurssit

- On varmistettava, että opiskeluhuollon resurssit huomioidaan suhteessa todelliseen tarpeeseen, ei vain muodollisiin mitoituksiin.
- Alueen sosioekonominen tilanne, oppilaiden oppimisen ja psykososiaalisen tuen tarve, lastensuojelun tunnusluvut ja muut olemassa olevat indikaattorit voivat tarjota arvokasta tietoa todellisesta palvelutarpeesta.

Millaista osaamista ja valmiuksia peruskoulun tulisi tulevaisuudessa tuottaa?

Perusopetuksen tavoitteena ei ole ainoastaan tuottaa oppimistuloksia, vaan tukea lasten kasvua aktiivisiksi, vastuullisiksi ja osallisiksi yhteiskunnan jäseniksi.

Peruskoulu 2045: Elämää varten – visio

“Peruskoulu on Suomen tärkein tulevaisuusinstituutio. Sen tehtävä ei ole vain valmistaa lapsia ja nuoria tulevaisuuden muutoksiin, vaan myös antaa heille valmiudet muuttaa maailmaa ja uudistaa yhteiskuntaa.”

“Tulevaisuuden peruskoulun syvällisin muutos on jatkaa oppimisen polkua yksilöllisestä tiedosta ja osaamisesta kohti toimijuutta ja yhdessä luotavaa merkityksellistä elämää”

Yhteenveto

- Oppiminen, hyvinvointi, perhetausta, kouluyhteisön toimivuus ja palvelujärjestelmän kyky tukea lapsia ja nuoria kietoutuvat tiiviisti yhteen. Oppimistuloksia ei tule tarkastella erillään lasten ja nuorten hyvinvoinnista ja kasvuoloista, eikä siitä, millaiset mahdollisuudet heillä on saada oikea-aikaista ja vaikuttavaa tukea koulussa, kotona ja palveluissa.
- Perusopetuksen arvioinnin tietopohjaa on tärkeää vahvistaa monitieteisesti ja lasten etua vahvistaen. Riskinä on, että tiedonkeruuta rakennetaan liikaa mittaamisen, eikä lasten ja nuorten hyvinvoinnin, mahdollisuuksien tasa-arvon ja niitä tukevan käytännön muutoksen näkökulmasta.
- Arviointi ja mittaaminen ei saa kaventua helpoiten mitattavissa oleviin tuotoksiin. Sen tulee tavoittaa mm. osallisuuteen, yhteisöön kiinnittymiseen, turvallisuuteen, hyvinvointiin ja yhteiskuntaan osallistumiseen liittyviä ulottuvuuksia sekä tulevaisuusvalmiuksia.
- Miten hyödynnetään olemassa olevaa, eri lähteistä kerättävää tietoa? Tarvitaanko kansalliset hyvinvointi-indikaattorit oppimistavoitteiden ja -tulosten rinnalle? Lasten hyvinvointiin liittyvän tiedon tulee olla osa datainfraa, mutta varmistuen tietosuoja, käyttötarkoitus ja tiedon eettinen käsittely.
- Tutkimuksen suositusten toteuttamiskelpoisuutta on arvioitava siitä näkökulmasta, auttavatko ne tunnistamaan eriarvoisuutta riittävän varhain ja suuntaamaan tukea sinne, missä riskit kasautuvat.
- Tiedonkeruun on johdettava käytännössä sellaiseen päätöksentekoon, joka vahvistaa lasten ja nuorten yhdenvertaisia mahdollisuuksia oppia, voida hyvin ja rakentaa hyvää tulevaisuutta. Tukea voitava tarjota varhain, oikein kohdennetusti ja lapsen oikeuksien kannalta kestävällä tavalla.

Lähteet

- Mielenterveyden tuki nuorelle maksaa sataasia, sen puute satoja tuhansia. Itlan politiikkasuositukset 2026:1.
- YOUNG TIETOKOOSTE 1/2026: Jokainen päivä rakentaa hyvinvointia – varhaiskasvatus ja koulu mielenterveyden vahvistajina.
- Pesonen, A. ym. (2025) Hyvinvoiva mieli oppii, oppiva mieli voi hyvin – käsikirja, Itla Opaste.
- Lasten yhdenvertaisten koulutuspolkujen saavuttamiseksi tarvitaan kunnianhimoisempia toimia: Selkeä vastuunjako, yhteiset tavoitteet ja seuranta sekä teeman sisällyttäminen koulutukseen. Itla Tienviitta (2022)
- Peruskoulu 2045: Elämää varten: Visio suomalaiselle peruskoululle. Opetus – ja kulttuuriministeriön julkaisuja, 2026:7.